

Onko massii taskut pullollaan? 26.1.

Tässä sarjan viimeisessä pajassa keskityttiin talousnäkökulmaa, erityisesti riskien kartoittamiseen. Työpajasarjasta kirjoitetaan erillinen loppuraportti, lisäksi hallituksen esityksen työstäminen alkaa. Esitysluonnos tehdään keväällä pääsiäisen aikoihin, työryhmä on asetettu toukokuuhun asti.

Työn lähtökohtana on, että nykyinen lainsäädäntö tullut voimaan, kun on Suomi on liittynyt ETAan, joten se kaipaa päivitystä. Tavoitteet, kuten kustannustehokkuus sekä oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino, ovat kirkastuneet työn edetessä. Asumisperusteisuus, yhdenvertaisuus ja verorahoitteisuus ovat asioita, jotka säilyvät uudistetussakin lainsäädännössä. Suomen lainkäyttöpiirissä olevien turvaaminen – eli asumisperusteisuus – säilyy, sillä vakuutusperusteinen malli ei toimi työn murrokseen. Haasteena on, että erityisesti EU:n myötä eri maissa asuminen on sirpaleista, joten asumiskäsitys on osittain myös ongelmallinen.

Pajassa huomioitiin, että tällä hetkellä rahasummat, joita lainsäädäntö koskee, eivät ole julkisessa taloudessa suuria. Esimerkiksi ulkomaille maksettavat lapsilisät ovat neljän miljoonan euron luokkaa. Lainsäädäntö on kuitenkin entistä merkityksellisempi, sillä vaikka muuttoliikkeiden trendit ovat vaikeita ennustaa, varmaa on, että liikkuvuus kasvaa ja moninaistuu molempiin suuntiin, Suomeen ja Suomesta pois.

Pajalaisten mielestä oikeuksien ja velvollisuuksien tasapaino uudessa laissa on tärkeää. Koska systeemi on suurelta osin verorahoitteinen, verojen maksun ja etuusioikeuksien kytkös pitää olla selvä ja ymmärrettävä kansalaisille. Täytyy olla selvää, miten systeemiin pääsee sisälle ja miten siitä poistuu. Väliinputoamistilanteita pitää välttää. Pajalaiset huomioivat myös, että yksi selvitettävä asia, on mitä ajatellaan vapaaehtoisesta vakuuttamisesta. Myös yleiset mielikuvat lainsäädännön reiluudesta ovat tärkeitä.

Pajassa pohdiskeltiin, että lainsäädännön onnistumista ja tarkoituksenmukaisuutta olisi hyvä seurata jatkuvammin, ei vain palata siihen muutaman vuosikymmenen välein. Uudistukset, kuten tulorekisteri voivat antaa mahdollisuuksia seurantaan jatkossa, mutta seurattavien tunnuslukujen sopiminen täytyisi tehdä yhteisesti. Pajassa huomioitiin, että toimimattomalla tai epäreilulla lainsäädännöllä voi olla poliittisiakin vaikutuksia, kuten ilmeisesti oli brexit-päätöksen kohdalla Britanniassa. Euroopan komissio onkin panostanut teemaan, mutta vertailukelpoisia lukuja on tällä hetkellä vähän. Pajassa pohdittiin, olisiko mahdollista järjestää jatkossa jonkinlaisia reflektointifoorumeita, jossa vaikutuksia arvioitaisiin. Yhteistyö erityisesti naapurimaiden kanssa olisi myös tärkeää: tietoa ihmisten tilanteesta pitäisi voida jakaa. Pajassa kuitenkin huomioitiin, että hallituksen esitykseen näitä ei vielä saada, sillä seurantavälineet eivät ole vielä käytössä.

Laissa on tällä hetkellä lukuisia aikarajoja. Pajassa palattiin niin sanottuun neljän kuukauden sääntöön ja laskelmien mukaan sen muuttamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat kohtuulliset

– noin 2 miljoonaa euroa – ja vetovoimavaikutukset olisivat mahdollisia. Vakuuttaminen on minimiedellytys melkein kaikissa Kelan ratkaisuissa. Pajalaiset pohdiskelivat, voisiko etuuslainsäädännössä voisi olla rajoituksia, niin että ulkomailla oleskelevalle ei maksettaisi kaikkia etuuksia. Nyt soveltamisalalaissa on jako kahteen: Suomessa asuviin ja muihin vakuutettuihin.

Pajassa tarkasteltiin asumisperusteisen sosiaaliturvan tämän hetken kustannuksiin liittyviä lukuja. Niistä näkyi, että EU:sta tulevien ulkomaalaisten saamien etuuksien muodostama summa on pieni. Suurimmat haasteet liittyvät tällä hetkellä kolmansista maista tulevien ja heidän perheidensä sosiaaliturvaan ja asumisen tukemiseen ulkomaalaistaustaiset ovat yliedustettuina.

Yleisen muuttoliikkeen suurentuminen selittää osan käyristä, työmarkkinatuen saajien määrän kasvu oli kuitenkin suurempi kuin maahanmuuttaja määrän kasvu, joten jossain etuuksissa on muita syitä. Pajassa epäiltiin, että ulkomaalaistaustaiset eivät pääse integroitumaan työmarkkinoihin ja tämä pitää huomioida tilanteen kokonaisvaltaisessa tarkastelussa, esimerkiksi Työ- ja elinkeinoministeriön palveluita suunnitellessa. Myös työnantajien asenteissa lienee korjattavaa. Pajassa huomioitiin, että asia on merkityksellinen julkisen talouden kestävyyskannalta: väestön ikääntyessä maahanmuuttoa esitetään ratkaisuksi, mutta ilman toimia se ei tuota toivottuja tuloksia. Pajassa toivottiin, että loppuraportissa tuodaan esille lukujen juurisyyt ja esitys siitä miten niihin reagoidaan.

Pajassa palattiin myös Suomesta lähtevien asemaan ja huomioitiin historiallisia syitä nykyisen anteliaan linjan takana: kyse on ollut eräänlaisesta vientituesta. Pohdinnassa on, että lähetettyjen työntekijöiden sosiaaliturva voisi ulottua nykyisen kymmenen vuoden sijaan viiteen. Nyt kymmenen vuotta ulkomailla oleskelevien tuen saajien määrä on pieni, esimerkiksi lapsilisäkustannukset heille ovat alle puoli miljoonaa. Samalla heidän asemansa on heikosti perusteltu, sillä verovelvollisuus ja sosiaaliturva eivät tässä kohtaa. Kyseessä ovat enemmän tunne- kuin järkisyyt. On selvinnyt, että työnantajat olisivat valmiita kompensoimaan Suomen turvan ja vähän enemmänkin. Pajalaiset huomioivat, että jos muutoksia tehdään, asiasta pitää tiedottaa siirtymäaikana hyvin.

Kaiken kaikkiaan, pajalaiset toivoivat lain uudistamiseen rohkeita ratkaisuja. Maahanmuuttokysymykset muuttuvat jatkuvasti keskeisemmiksi, joten niissä tarvitaan selkeää ja tarkoituksenmukaista lainsäädäntöä.